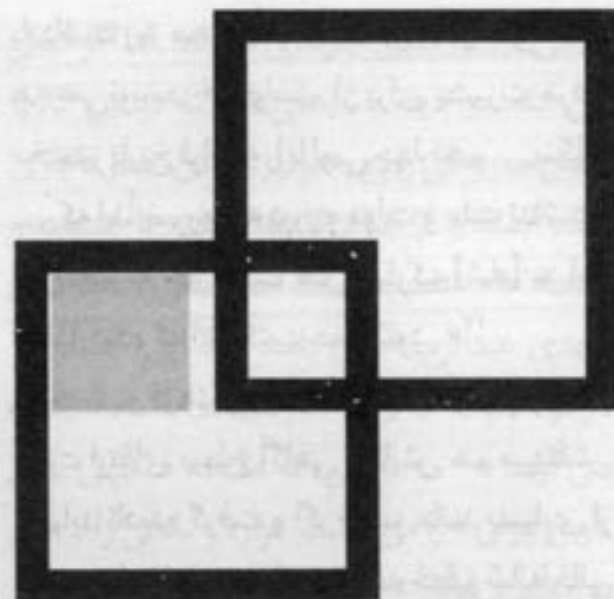

اخلاق منصوری و نسخه‌های خطی آن

علی محمد پشت‌دار
استاد یار دانشگاه پیام نور

پس از اخلاق ناصری، حسن بن روزبهان شیرازی به سال «۹۳۳ق.» اخلاق شمسی^۲ را نوشت و جلال‌الدین دوانی کازرونی (۸۳۰-۹۰۸ ق.) کتاب «لوامع‌الاشراق فی مکارم الاخلاق مشهور به اخلاق جلالی» را نگاشت. غیاث‌الدین منصور دشتکی شیرازی (۸۶۶-۹۴۹ق.) نیز در حدود سالهای «۹۰۰ق.» به قصد نقد و تعلیقه نویسی بر اخلاق جلالی «اخلاق منصوری» را نوشت.

مؤلف اخلاق منصوری

امیر غیاث‌الدین منصور فرزند میرصدرالدین دشتکی شیرازی (۸۶۶-۹۴۹ هـ) شاید از برجسته‌ترین عالمان خاندان دشتکی شیرازی در قزند دهم هجری است. وی جامع معقول و منقول و دانای فروع و اصول بود و در کلام و فقه و تفسیر و ادب و عرفان نیز دست داشت. نقل است که در چهارده سالگی داعیه جدل و مناظره با علامه جلال‌الدین دوانی داشت. وی در بیست سالگی از تحصیل علوم فراغت یافت. میرغیاث‌الدین و پدرش میرصدرالدین که هر دو به صدرالحکما و غوث‌العلماء و خاتم‌الحکماء لقب یافته‌اند در سیر تفکر فلسفی ایران پس از خواجه نصیرالدین طوسی از حلقه‌های اصلی به شمار می‌آیند که مکتب فلسفی مشائی این سینا را از خراسان در شیراز پی‌ریزی کردند، به طوری که زمینه را برای ظهور بزرگانی چون میرداماد و مولی‌صدرالدین شیرازی (ملاصدرا) فراهم آوردند.

از جناب میرغیاث‌الدین بیش از هشتاد اثر در علوم مختلف عقلی و نقلی ثبت شده که بیشترین

چکیده اخلاق نویسی در گستره فرهنگ ایرانی عمری طولانی دارد. پیش از اسلام پندنامه‌ها و اندرزنامه‌هایی پدید آمد و پس از اسلام ابتدا فلاسفه عربی نویس ایرانی، سپس دانشمندان و ادیبان فارسی گوی آثار متعددی در این زمینه آفریده‌اند. نقطه آغاز این مسیر ابوعلی مسکویه (۳۲۰-۴۲۱ق.) با تهذیب الاخلاق است و قله آن خواجه نصیرالدین طوسی (۵۹۷-۶۷۲ق.) با کتاب ارزشمند اخلاق ناصری است که پس از وی به فاصله دو قرن کتاب مستطاب «اخلاق منصوری» به قلم صدرالحکما میرغیاث‌الدین منصور حسینی دشتکی شیرازی (۸۶۶-۹۴۹ق.) به رشته تحریر درآمد. این اثر از حیث ارزش محتوایی که با چاشنی فلسفی، عرفانی و گرایش به اشراق و وحدت وجود ابن عربی نوشته شده، اثری گرانبهادر است و از جمله مهمترین آثار مؤلف به زبان فارسی است و از حیث نثر ادبی و ارزش هنری ابیات و اشعاری که در آن از شاعران ادب و عرفان ایران اسلامی آمده قابل توجه است.

شاید به همین دلیل از این اثر نسخ متعددی در دست است که حتی دو نسخه از آن به زمان حیات مؤلف اختصاص دارد. در این مقاله نسخ خطی محل رجوع نگارنده معرفی و بررسی شده است.

پیشینه

پس از خواجه نصیر نیز ادبا و دانشمندان با همان شیوه او اخلاق نویسی را ادامه دادند. در نگاه علوم انسانی و مطالعات کتب اخلاق آن در میان این اثر از جمله کتب قابل توجه در تاریخ نگارش فارسی است که تا حدی به اخلاق ناصری نظر داشته و با تفاوت‌هایی در نثر و محتوا از پیروان سبک خواجه است.

خواجه نصیر خود از حیث موضوع به کتاب تهذیب نفس (طهاره الاعراق) تألیف ابوعلی مسکویه رازی نظر داشت، به طوری که اثر ابوعلی را که فقط در تهذیب نفس بود، ترجمه کرد و دو بخش دیگر حکمت عملی یعنی «تدبیر منزل» و «سیاست مدن» را نیز بر آن افزود. از این زمان به بعد اخلاق نویسان هرگاه کتابی در این موضوع نوشتند هم در نثر و هم در محتوا به کتاب اخلاق ناصری نظر داشتند.

دانشمندان و ادیبان ایرانی از روزگار سامانیان تاکنون موضوعات متعدد و متنوعی در قالب نثر فارسی پروراندند و از این رهگذر آثار علمی و ادبی و عرفانی ارزشمندی به یادگار گذاشته‌اند. از جمله موضوعات مهم که در طول سیزده قرن اخیر پیوسته مدار نثر و نگارش عالمان اهل ذوق بوده و هیچ‌گاه از رونق آن کاسته نشده اخلاق (= حکمت عملی) است.

حکمت عملی با سه بخش ارسطویی آن یعنی تهذیب نفس، تدبیر منزل و سیاست مدن در قرون اولیه اسلامی به دست دانشمندانی چون فارابی (۲۶۰-۳۳۹ق.)، ابواسحاق کندی (ف ک ۲۸۵ق.)، ابوالحسن عامری (ف : ۳۸۱ق.)، ابوعلی مسکویه (۳۲۰-۴۲۱ق.)، ابن سینا (۳۷۰-۴۲۸ق.) پرورده شد و در قرن هفتم به دست خواجه نصیرالدین طوسی (۵۹۷-۶۷۲ق.) در قالب «اخلاق منصوری» به اوج محتوایی و ادبی خود رسید.

آثار همچنان که شیوه عالمان عصر او بوده به عربی نگارش یافته است. از وی چند اثر به فارسی ثبت شده که شاید مهمترین آنها مجموعه‌ای دایره‌المعارف گونه با عنوان جام جهان نماست. این اثر شامل چند بخش در حساب، هیئت، ریاضی، احکام نجوم و طبیعیات و معرفت قبله و عروض و قافیه است.

تاکنون تعدادی از رسالات این مجموعه به دست آمده و شناسایی شده است. اما مهمترین و مفصل‌ترین رساله این مجموعه «اخلاق منصوریه» است که متن مصحح نگارنده با مقابله نه نسخه به دویست صفحه رسیده است.

از این رساله نسخ متعدد استنساخ شده به طوری که دو نسخه از آنها در زمان حیات مؤلف انجام گرفته است. این نکته گویای آن است که خوانندگان به این اثر اقبال داشته‌اند.

اخلاق منصوریه کتابی در حکمت عملی (معرفت نفس)

«اخلاق منصوریه» رساله اولی از وجه ثالث از مجموعه جام جهان نماست. اشاره شد که «اخلاق منصوریه» به قصد نقد «اخلاق جلالی» تألیف شده که مؤلف ضمن نقد نظرات جلال‌الدین دوانی، نظرات و دیدگاههای خود را نیز بیان کرده است.

«اخلاق منصوریه» از سه بخش ارسطویی حکمت عملی (تهذیب نفس، تدبیر منزل و سیاست مدن) بیشتر به بخش نخست یعنی تهذیب نفس، پرداخته و فقط در یک بخش مختصر به اخلاق در فضایل و ردایل ملوک (= سیاست مدن) اشاره کرده است.

ارزشهای ادبی نثر اخلاق منصوریه

با آن که نثر فارسی در عهد صفویه چندان عالی نیست و بیشتر تحت تأثیر عربی نویسی و مغلق‌گویی است، اما مؤلف هر جا که امکان وصف بوده، به شیوه مترسلان و منشیان نثری شیوا و نسبتاً موزون همراه با آرایه‌های مناسب لفظی و معنوی ارائه کرده است.

برای نمونه:

«پادشاهی کریم عمارتی عظیم ساخته و خوانی

بی‌کران در آن انداخته و جمع گرسنگان به آن خوان، خوانده و برکنار مایده عظیم الفایده خود نشانده، بیت:

سرائی از نگار آن سرائی
چو فردوس برین در دلگشائی
غلامان خطائی صف کشیده
بغمزه قلبها را صف دریده

بهر سوئی چو چشم و لعل دلبر
نهاده بر طبق بادام و شکر
و با وجود کثرت لذات نفسانی و وفور مستلذات جسمانی، ظروف و اوانی پر شرایست روحانی که، مثنوی:

به پیران داده نیروی جوانی
حیات افزا چو آب زندگانی
چو دشنام بتان تلخ و شکرریز
چو روی یار اسی آتش انگیز

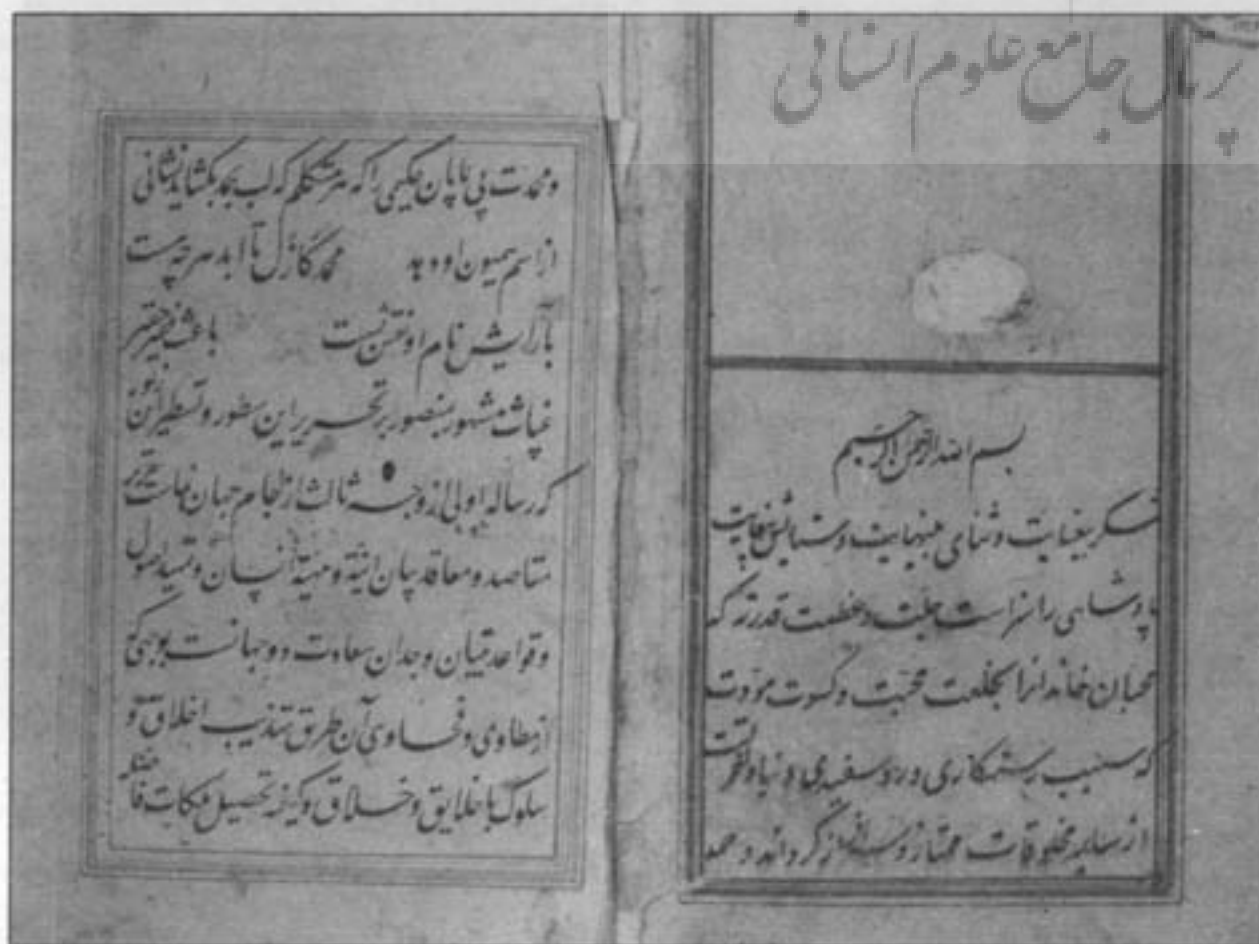
و چون مجلس را بانواع خواسته آراسته، از حاضران غیر آن نخواست که بنعمتش تنعم نمایند، و بنظر محبت از هر ذره آفتاب جمالش بینند، پس عاقلان با خیر و عارفان صاحب نظر خیالات مضله مظلومه را گذاشته بنور آفتاب عشق، جمال معشوق حقیقی در مرآت شمایل محبوب مجازی مشاهده نمایند و باتشی که گلستان رخسار جانان را آب دهد، خرمن علم را سوزاند و غبار حزن و گرد کآبت از گوشه خاطر بیاد باده مرتفع سازند و بآب این شراب، شراب و سوسه و خیال و منازعت

و جدال شویند. بیت:

سرم خاک مستان فرخنده پی
که شویند نقش خرد را به می
در نمونه بالا صنایع ادبی اعم از لفظی و معنوی چون انواع جناس، مراعات نظیر، سجع، موازنه، اضافه تشبیهی، استعاری، استشهاد به اشعار به تناسب مقال... به وفور یافت می‌شود:

- کریم، عظیم: سجع متوازی
- ساخته، انداخته: سجع مطرف
- چشم، لعل (لب، بادام، شکر): استعاره، تناسب، تشبیه مضمیر

- لذات، مستلذات: جناس اشتقاق
- ظروف، اوانی: ترادف (ایهام ترجمه)
- تلخ و شکرریز: متناقض نما (پارادکس)
- آب آتش انگیز: متناقض نما (پارادکس)
- نظر محبت: اضافه اقترانی
- سراب، شراب: جناس اختلافی (خطا)
استشهاد به آیات قرآن، احادیث نبوی (ص) و مرتضوی (ع) به مناسبت موضوع از دیگر ویژگی‌های نثر ادبی اخلاق منصوریه است، همچنین اشعار فارسی از شاعران بزرگ چون سنایی، نظامی، مولوی، سعدی و حافظ که تعداد آنها به ۱۱۰ بیت می‌رسد: اغلب با مضامین عرفانی، بر ارزش ادبی اثر افزوده است.

نسخه های اخلاق منصوری به ترتیب تاریخ کتابت، و برخی ویژگیهای آنها: نسخه موزه بریتانیا (بر) اساس

این نسخه عکس از نسخه موزه بریتانیاست به شماره ۱۹۹۶ و شماره میکروفیلم آن در دانشگاه تهران ۱۴۸۹ است. تاریخ کتابت « ۹۰۶ ق. » ، کاتب : محمد رام. خط نستعلیق ، خوانا و زیبا. صفحات ۱۳ سطری در اندازه ۲۲x۱۱۲ تعداد صفحات ۱۳۰. آغاز : بعد از بسمله : حمد بیحد ز ازل تا بابد احدیرا که جز او نیست احد انجام : از دام عنکبوت که بهر مگس تنندنتوان امید داشت که عنقا شود شکار تمام شد کتاب اخلاق منصوری بعون الله الملك العالم بمدینه سام علی یدالحقیر محمد رام فی تاریخ سنه ۹۰۶.

ارزیابی کلی نسخه

این نسخه از حیث رسم خط و خوانایی ، نسخه ای خوب است . جز آن که در چند مورد کلمات ناخوانا و مغلوط است و مشکل دیگر آن کاستی هایی است که نسبت به نسخه دوم (م) در آن دیده می شود با این که ظاهراً فاصله تحریر این دو نسخه فقط دو سال است. این نسخه از نظر حجم و محتوا با نسخه مجلس شورا (م) و آستان قدس رضوی (ع) (آ) اشتراکات بسیار نزدیکی دارد. از همین رو تقریباً در کار مقابله دو نسخه اخیر در حکم کمک نسخه اساس به کار گرفته شد.

نسخه مجلس شورا (م)

تاریخ کتابت این نسخه « ۹۰۸ ه ق » است و کاتب آن «محمد بهرام» نام دارد. این نسخه از مجموعه جعفر سلطان القرائی بوده و مهر این کتابخانه را با تاریخ ۱۲۶۵ ه ق . در آغاز و پایان دارد و هم اکنون به شماره ۹۱۸۰ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی نگهداری می شود . خط نستعلیق، صفحه اول دارای سرلوحه و صفحات ۱۴ سطری، ۶۶ برگ (۱۳۲ صفحه) آغاز : بعد از بسمله : حمد بیحد ز ازل تا بابد احدیرا که جز او نیست احد

انجام : بیت ، از دام عنکبوت که بهر مگس کنند نتوان امید داشت که عنقا شود شکار تمام شد کتاب اخلاق منصوری فی یوم الاحد من شهر ربیع الثانی علی یدالحقیر محمد بهرام سنه ۹۰۸.

چند نکته درباره این نسخه

این نسخه با نسخه عکس بریتانیا اشتراک بسیاری دارد، از جهت رسم خط و حتی اغلاط املائی آنها مشترک است. و نام کاتب هر دو یعنی «محمد رام» با «محمد بهرام» شباهت بسیار نزدیکی با هم دارد. نگارنده برای پیدا کردن سر نخ در این شباهت اصل نسخه مجلس، را از نزدیک واریسی کرد که متأسفانه حاصلی نداشت. شاید «محمد رام» همان «محمد بهرام» باشد؟ والله اعلم.

این نسخه تحریری خوانا دارد و در چند مورد افتادگی اش نسبت به نسخه اساس کمتر است.

نسخه آستان قدس رضوی (ع) (ا)

این نسخه به تاریخ «۱۰۰۳ ه ق» تحریر شده و در حاشیه مجموعه به نام «اخلاق منصوری» و چند رساله دیگر در اخلاق است که با خط نستعلیق ۱۸ سطری به شماره عمومی ۳۵۰۴ ، واقف میرزا رضا خان نائینی به تاریخ مرداد ۱۳۱۱ ه ق . طول ۳۰ و عرض ۱۹ سانتیمتر در بخش نسخه های خطی آستان قدس نگهداری می شود. «اخلاق منصوری» در حاشیه این نسخه از برگ ۲۲۶ تا ۳۰۶ آمده است. کاتب همه مجموعه یک نفر بوده که در پایان « اخلاق شمسی» خود را دزفولی و مقیم کرمانشاه معرفی کرده است. آغاز: بعد از بسمله :

حمد بیحد ز ازل تا به ابد احدی را که جز او نیست احد انجام:

از دام عنکبوت که بهر مگس تنید نتوان امید داشت که عنقا شود شکار تمام شد کتاب اخلاق منصوری بعون الله و حسن توفیقه فی یوم الاثنین تانی و عشرین من شهر رجب المرجب سنه ثلث و الف ۱۰۰۳ ق) علی ید العبد الضعیف النحیف المرجو من الله

الملك الغنی مندنی بن نور الدین بن کمال الدین خضر شاه معلم دزفولی اللهم اغفر کاتبه و صاحبه و مؤلفه و قاریه و لمن سعی فیه بحق محمد و آله.

چند نکته درباره این نسخه

از آنجا که این نسخه با دو نسخه قبلی شباهت و اشتراک بسیار دارد به عنوان مکمل نسخه اساس به کار گرفته شد . گرچه فاصله زمان تحریرش با دو نسخه قبلی حدود یک قرن است.

- کاتب در این نسخه آیات قرآن و احادیث نبوی (ص) و اشعار عربی را اعراب گذاری کرده و با خط درشت تری برای تمایز از نثر کتاب تحریر کرده است.

- در قواعد نگارش (وصل، فصل و ...) به نسخه قبلی بسیار نزدیک است.

- تشدید را عموماً اعمال کرده است.

- عناوین فصول و شماره گذاری ها را درشت تر نوشته است.

- برای اشعار فارسی و عربی و تک مصراعها از اصطلاحات مثنوی، رباعی، نظم سود جسته است.

- در پایان هر صفحه نخستین کلمه صفحه بعد را نوشته است.

نسخه مجلس شورا (م)

تاریخ کتابت « ۱۰۰۸ » ضمیمه اخلاق جلالی تألیف جلال الدین دوانی به شماره ۳۹۲۴ و شماره میکروفیلم ۰۴۳۸۲ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی است. قطع جلد ۲۱/۵x۱۱، خط نستعلیق ۱۸ سطری. ۱۹۳ برگ (همه مجموعه) نوع جلد تیماج قرمز. کاتب مجموعه علی رضا ابن افضل گیلانی.

آغاز : بعد از بسمله : حمد بیحد ز ازل تا بابد احدی را که جز او نیست احد

انجام : ... و در معانی آنرا اخراج کلام بر خلاف مرام و مراد خوانند و در بدایع آنرا مصالبه و اعاره نامند. کاتب در پایان کتاب اخلاق جلالی که ملحق به اخلاق منصوری است، خود را چنین معرفی کرده است:

« تم الكتاب بعون الله الملك الوهاب فی سلخ شهر ربیع الأول سنه ثمان الف (۱۰۰۸ق) من الهجرة کتبه الفقیر المحتاج الی رحمه الله الملك الغنی علی رضا بن افضل گیلانی غفر الله ذنوبهما و ستر عیوبهما ».

چند نکته درباره این نسخه

- آیات و احادیث و اشعار عربی و فارسی با متن آمیخته است.
- آیات و عبارات عربی اعراب ندارد.
- عناوین و فصول درشت تر نوشته شده است.
- شماره گذاری مطالب با حروف است : اول ، دوم ، سوم ، ...
- در وسط هر بیت فارسی و عربی و پایان آن از این نشانه، سود جسته است.
- قبل از ابیات فارسی و عربی غالباً از کلمه «نظم» و گاه از «شعر» استفاده کرده و بجای مصراع حرف «ع» را به کار برده است.
- بدخوانی و غلط املاتی در این نسخه نادر است.
- این نسخه بسیار منقح و خواناست که با نسخ دیگر یعنی ف (ابوالفتح) و ت (دانشگاه تهران) و د (دانشکده حقوق) اشتراک بسیار دارد، بویژه در بخش های اضافی نسبت به نسخه اساس (بر) و م این چهار نسخه با هم اشتراک دارند.

- کاتب آن یعنی علی رضا افضل گیلانی مرد دانشمندی بوده به طوری که متن را فهمیده و نوشته است.

- این نسخه در مجموع خیلی خوب ارزیابی می شود.

نسخه تحریر ابوالفتح دوانی (ف)

تاریخ تحریر « ۱۰۷۳ ق » دارای لوحه و برگ نخست کاغذ آهار مهره و فاصله میان سطور طلایی و مذهب است. خط نستعلیق ریز، صفحات ۸۷۶۱ و ۱۶ سطری ۷۴ برگ.

اصل نسخه در مالکیت آقای سید حسن منصوری است. که خود طبق شجره نسب معتبر به جناب میرغیاث الدین مؤلف اخلاق منصوری نسب می برد.

آغاز : قبل از بسمله : جام جهان نما (با خطی جدید) بعد از بسمله : اخلاق منصوری (خط جدید) حمد بیحد ز ازل تا باید احدی را که جز او نیست احد

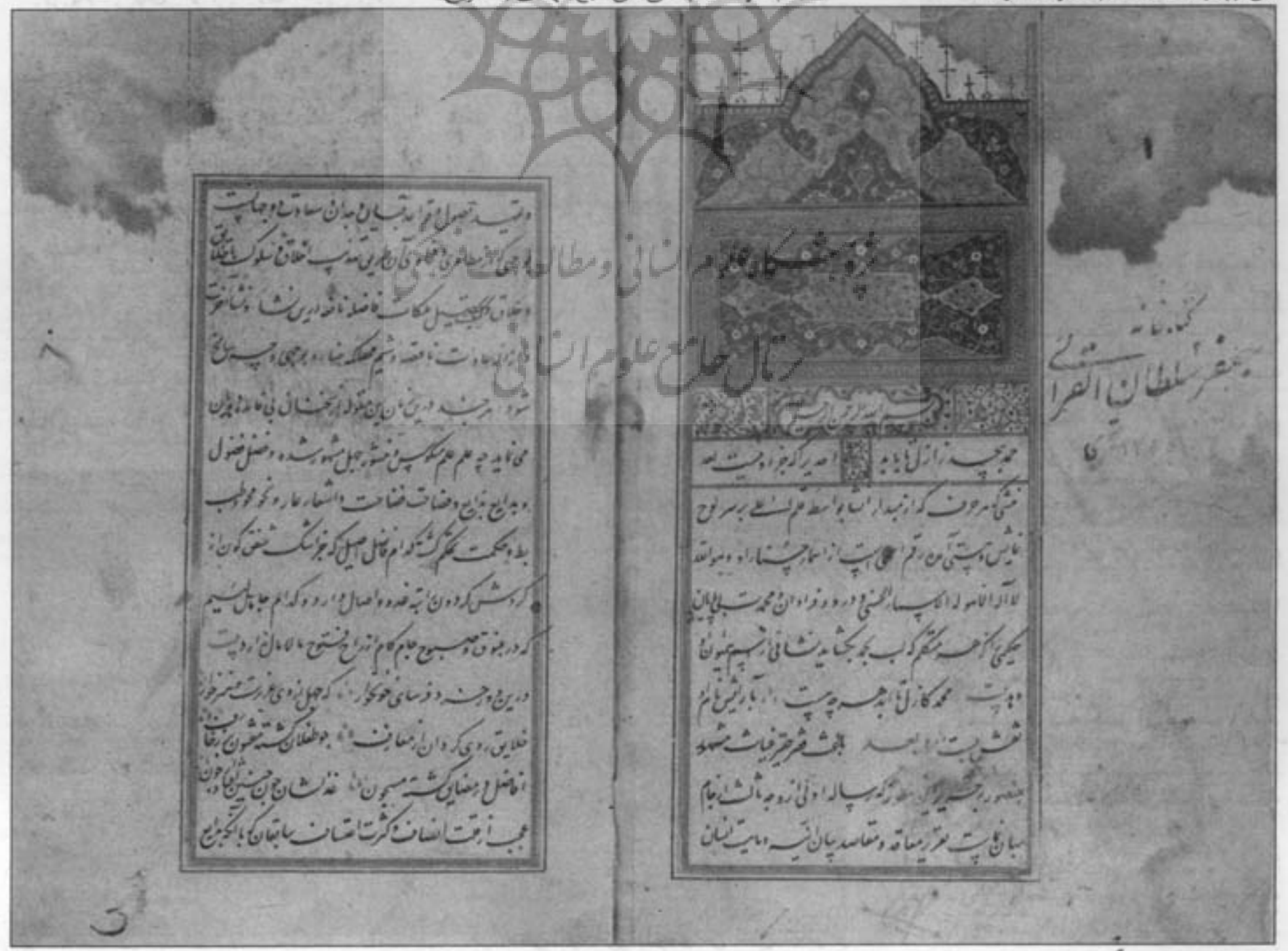
انجام : والسلام علی من اتبع الهدی به تاریخ

روز سه شنبه بیست و چهارم شهر محرم الحرام من شهر سنه ثلث و سبعین و الف صوره اختتام یافت الراجی ابوالفتح الدوانی غفرلهما و ستر عیوبهما الحمدالله من اوله الی آخره .

در صفحه بعد از پایان این مطلب نوشته شده : باسمه تعالی شانه بتاریخ یک شنبه پنجم شهر شعبان المعظم ۱۳۳۲ مطابق با ... در دارالسلطنه اصفهان این نسخه اکتیاف گردید.

چند نکته درباره این نسخه

- ترتیب مطالب را با عدد ۱، ۲، ۳، ... نشان داده است .
- عبارات عربی اعم از آیات ، احادیث و اشعار عربی با نثر فارسی آمیخته و اعراب ندارد.
- کاتب در حاشیه کتاب ۹ کلمه متن را معنی کرده است.
- ارزش این نسخه به نظر نگارنده بالا است و تحریر و نثر آن خیلی خوب است.

نسخه دانشگاه تهران (ت)

تاریخ کتابت «۱۰۷۹ ق» شماره ۱۳۴۸ در فهرست نسخ خطی دانشگاه تهران، اندازه ۱۰×۲۰×۱۴،۱۴×۶×۲۰ سطری ۸۸۷ برگ، خط نستعلیق. کاتب نامعلوم. کاغذ فرنگی، جلد تیماج مشکی مقوایی. آغاز: بسمله:

حمد بیحد ز ازل تا بابد
احدیرا که جز او نیست احد
انجام: تمّ هذا الكتاب بعون الله الملك الوهاب
فی يوم الاربعاء عشرين شهر شعبان المعظم سنه
تسع سبعین الف من الهجرة.

چند نکته درباره این نسخه

- این نسخه با نسخ م ۳ و ف شباهت بسیار دارد.
- رسم خط و حجم آن با این دو نسخه تقریباً یکی است.
- آیات، اشعار و اعلام و عناوین در متن برجستگی ندارد.
- عبارت عربی اعراب گذاری نشده است.

نسخه مجلس شورا (م ۲)

تاریخ کتابت «۱۰۹۵ ق» کاتب نامعلوم. این نسخه به شماره ۲۰۹۰ در کتابخانه مجلس شورا است، خط نستعلیق، واضح و خوانا، ۹×۱۴ هر صفحه ۹ سطر، ۱۲۲ برگ. آغاز: بعد از بسمله: شکر بیغایت و ثنای بینهایت و ستایش بیغایت پادشاهی را سزااست... انجام: تمت رساله الاخلاق بعون الملك الخلاق سنه ۱۰۹۵.

چند نکته درباره این نسخه

- خط نستعلیق درشت و خواناست.
- جای عناوین فصول، ابیات و اشعار فارسی و عربی، سفید است.
- قواعد رسم خط و نگارش همانند دیگر نسخ به شیوه فارسی نویسی عصر صفوی است.
- افتادگی و جابجایی اوراق در این نسخه فاحش است، در برگ ۸۴ به عقب برگشته، و در برگ ۸۸ دنباله مطلب به برگ ۸۴ بر می‌گردد و از برگ ۱۰۷ افتادگی بسیار است.

نسخه دانشکده حقوق دانشگاه تهران (د)

تاریخ کتابت ندارد، ولی در فهرست نسخ خطی دانشگاه تهران متعلق به سده یازدهم هجری دانسته شده است. کاتب نامعلوم. خط نستعلیق، کاغذ سپاهانی آهارمهره، جلد تیماج مشکی ۷۲ برگ ۱۱×۱۷،۸۸ سطری ۳۱×۶، نیمه نخست برگ ۵۶ سفید است.

آغاز: بعد از بسمله:
حمد بیحد ز ازل تا بابد
احدی را که جز او نیست احد
انجام: تمت الرساله و الحمد لله رب العالمین.

چند نکته درباره این نسخه

- اغلب آیات و عبارات عربی با متن آمیخته است و اعراب ندارد.
- در بعضی موارد ابیات فارسی و عربی را با اصطلاح فرد، نظم آورده است و برای ابیات عربی «عریبه» نوشته است.
- در وسط دو مصراع از تشانه استفاده کرده است.
- جای بیشتر عناوین و فصول کتاب سفید است.

نسخه چاپی در نشریه معارف مرکز نشر دانشگاهی (مع)

این نسخه به کوشش حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای شیخ عبدالله نورانی در مجله معارف از انتشارات مرکز نشر دانشگاهی (ش ۲، بیابان ۳۸، مرداد. آبان ۱۳۷۵ طی صفحات ۹۶ تا ۱۶۰) بچاپ رسیده است.

جناب نورانی در مقدمه مقاله فرموده‌اند که دو نسخه از این اثر در اختیار داشته‌اند، اولی همان نسخه مجلس شورا (۱م) ماست و نسخه دیگر که در مواردی به آن مراجعه فرموده‌اند، همان نسخه (۳م) ماست که به شماره ۳۹۲۴ همراه با متن اخلاق جلالی است.

نسخه اخیر (۳م) در همین مقاله معرفی شد. این نسخه نسبت به نسخه نخست آقای نورانی حدود ۶۰ صفحه اضافه دارد، که جناب نورانی به این مسأله اشاره‌ای فرموده‌اند.

معرفی چند نسخه خطی دیگر از اخلاق منصوری

در ضمن کوشش برای یافتن نسخ دیگر از

«اخلاق منصوری» به نسخه‌هایی برخورد شد که متن را به طور کامل نداشت یا از آغاز افتادگی داشتند یا از پایان، اجمالاً معرفی چند نسخه:

۱. جام جهان نما (اخلاق منصوری): مجموعه به شماره ۲۴۶۴/۲۷ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. این نسخه در حاشیه یک مجموعه نفیس از برگ ۶۱۲ تا ۷۱۷ آمده. سده ۱۱. آغاز: افتاده [میزان افتادگی از نصف هم بیشتر است].

انجام: والسلام علی من اتبع الهدی.
نام کاتب و تاریخ تحریر نامعلوم.

۲. اخلاق منصوری، در مجموعه به شماره ۸/ ۷۷۲۵ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به خط نستعلیق متعلق به سده ۱۲.

آغاز: بعد از بسمله: حمد بیحد ز ازل تا بابد
احدی را که جز او نیست احد
انجام: افتاده است (فهرست دانشگاه جلدها) نسخه دیده شد.

۳. اخلاق منصوری، (جام جهان نما): با یادداشت‌های سید عبدالعزیز طباطبائی، نجف، کتابخانه امیرالمؤمنین به شماره ۴۱۷: ۵.

۴. الذریعه جلد ۵ ص ۲۴ «جام جهان نما» فی فنون الحکمه فارسی الاستاد البشر غیاث الحکما المیر غیاث الدین منصور الدشتکی المتوفی (۹۴۸ ق.) نسخه منه فی مکتبه عبدالحمید خان الأول کمال فی فهرسها، قطعه منه فی الخزانة الرضویه منضمه الی تأویل الآیات، للمولی عبدالرزاق الکاشانی، ... من اول الرساله الاولى من الوجه الثالث من «جام جهان نما»

اوله:
حمد بی حد ز ازل تا بابد
احدیرا که جز او نیست احد

۱. این مقاله بخشی از مقدمه کتاب اخلاق منصوری است که به دست نگارنده تصحیح و تحقیق شده است. (استادیار دانشگاه پیام نور)
۲. نسخه‌های این اثر به دست نگارنده در حال تصحیح و مقابله است و بزودی به حضور اهل ادب تقدیم خواهد شد.